

HAR DU PENGE, SÅ KAN DU FÅ...

I Danmark bryster vi os af et uddannelsessystem med lige muligheder for alle. Men reelt er det stadig størrelsen på vores forældres pengepung, der afgør ikke bare længden på vores uddannelse – men også i nogen grad, hvordan vi er stillet, når vi træder ud på arbejdsmarkedet.

Af EVA FRYDENBERG HOLM

I Danmark har vi adgang til gratis uddannelse. Flertallet på en ungdomsårgang kan smykke sig med en studentehue. Og gang på gang hører vi om tømrerens søn, der erhverver sig en kandidatgrad i filosofi eller jura.

Vi har på mange måder skabt et dansk uddannelsessystem med muligheder for alle. Men kratter man lidt i overfladen, viser det sig, at længden på vores uddannelse stadig er tæt forbundet med størrelsen på vores forældres pengepung.

”De, der kommer fra dårligere stillede hjem, tager ikke lige så meget uddannelse som de, der kommer fra de mere velstillede hjem. Selv om mange flere end tidligere har adgang til uddannelse i Danmark, har vi langt fra lighed – og måske er det en illusion, at vi nogensinde får det,” siger David Reimer, der er professor MSO på DPU, Aarhus Universitet, og forsker i uddannelse og ulighed.

FOTO: MIKALSCHLOSSER

»Det er rigtigt, at antallet af unge, der tager en studentereksamen, er stigende, men der er tale om en elevatoreffekt. Det vil sige, at uligheden består, den rykker bare opad i uddannelsessystemet i takt med, at vi uddanner os mere og mere«

Kristian Bernt Karlson

Det er et billede, lektor på Sociologi på Københavns Universitet, Kristian Bernt Karlson, kan genkende:

”Uddannelsesmobiliteten er høj i Danmark – og er steget markant siden slut 50’erne, men ser vi på, hvem der tager en videregående uddannelse, er der stadig en skævhed. Omkring en fjerdedel af de børn, der vokser op i de nederste 20 procent af indkomstfordelingen, får en videregående uddannelse. I de øverste 20 procent af indkomstfordelingen er det over 60 procent. Det er rigtigt, at antallet af unge, der tager en studentereksamen, er stigende, men der er tale om en elevatoreffekt. Det vil sige, at uligheden består, den rykker bare opad i uddannelsessystemet i takt med, at vi uddanner os mere og mere,” forklarer Kristian Bernt Karlson.

Forskellige forudsætninger

Forklaringen på, at vi ikke er helt så lige, som mange af os går rundt og tror, finder vi ifølge de to forskere i den kulturelle kapital, vi som

henholdsvis arbejderbarn og middelklassebarn tager med os hjemmefra.

”De, der kommer fra mere velhavende hjem, har det simpelthen nemmere i skolen. Det ligger i opdragelsen og er måske også biologisk betinget. Der sker i hvert fald en kultivering af evner, der stiller middelklassebørn bedre i forhold til for eksempel at læse og skrive, men også i forhold til de mere ’soft skills’ som for eksempel tålmodighed eller evnen til at begå sig,” fortæller Kristian Bernt Karlson.

Forskellene kommer tidligt til udtryk. Blandt andet har et amerikansk studie vist, at antallet af ord, et barn kan, når det er 18 måneder, er tæt forbundet med dets socioøkonomiske baggrund. Og også sprogscreeninger i danske dagtilbud vidner om, at der er sammenhæng mellem den sproglige udvikling og barnets baggrund.

”Det er det såkaldte ’home literacy environment’, der spiller ind, og det er der ikke så meget at stille op imod. Selv om man gør rigtig meget i danske vuggestuer, er det be-

grænset, hvor langt man kan nå i forhold til at udligne de forskelle, der kommer med den kulturelle kapital,” forklarer David Reimer.

Et andet element, der giver middelklassebarnet en fordel, er opbakningen hjemmefra. Forældre, der har en lang uddannelse, er mere tilbøjelige til at synes, at uddannelse er en god idé.

”Det er ikke nødvendigvis noget, de siger eksplicit, men det ligger i luften, at det er godt at uddanne sig. Og det har indflydelse på børnenes valg,” fortæller Kristian Bernt Karlson.

Ligeledes har forældre, der selv har uddannet sig, et bedre kendskab til uddannelsessystemet indefra og er dermed bedre rustet til at støtte og vejlede deres børn.

Endelig peger David Reimer på, at det kvarter, vi vokser op i, er med til at bestemme længden på vores uddannelse. Vokser man op i en familie med få ressourcer, omgivet af andre familier med få ressourcer, er der mindre sandsynlighed for, at man vælger en lang uddannelse, end hvis man vokser op i et blandet miljø.

Tvillinger kan give svar

Mens forskningen peger ret entydigt på, at vores forældres pengepung spiller en stor rolle i forhold til længden på vores uddannelse, er det mere usikkert, hvor meget den betyder for, hvad vi får ud af at uddanne os.

Amerikansk forskning har påvist, at arbejderbarnet får mere ud af at tage en mellemlang eller lang videregående uddannelse end det barn, der kommer fra et mere velstillet hjem. Ifølge disse studier ser det ud

til, at uddannelse kompenserer i forhold til de forskelle, der er, før man starter. Andre amerikanske studier peger dog i en anden retning og viser, at alle får lige meget ud af at tage en uddannelse.

Lige nu er Kristian Bernt Karlson i gang med at undersøge, hvilke mønstre der gør sig gældende i en dansk kontekst.

”Vi undersøger 30.000 danske tvillinger født fra 1930-1979 for at finde ud af, om der er et mønster i, hvem der får mest ud af at tage en uddannelse, og hvis der er det, har det så ændret sig over tid? Blandt andet ser vi på, om der er sket en ændring, efter velfærdssystemet og diverse uddannelsesreformer har givet arbejderklassen bedre muligheder for at uddanne sig,” siger han og forklarer, hvorfor det netop er tvillinger, der undersøges:

”Identiske tvillinger er interessante, fordi de deler både opvækstvilkår og samtlige gener. Hvis den ene tvilling tager en uddannelse, som den anden ikke får, og de to senere klarer sig forskelligt på arbejdsmarkedet i forhold til job og indkomst, så må årsagen være deres forskellige uddannelser, for der er jo ingen forskelle i deres genetik og opvækst. På den måde er identiske tvillinger det tætteste, vi kommer på at finde ud af, hvad der var sket, hvis vi havde gjort noget andet uddannelsesmæssigt,” forklarer Kristian Bernt Karlson.

Mens man endnu ikke ved, om der er en skævhed i, hvad vi får ud af at stikke næsen i de tykke bøger, ser det ud til, at middelklassebarnet alligevel har nogle fordele, når det med sit eksamensbevis i hånden træder ud på arbejdsmarkedet. Igen er det den kulturelle kapital, der spiller ind.

”Det handler blandt andet om evnen til at begå sig og om ambitioner. Hvis ens far for eksempel er bankdirektør, er det meget sandsynligt, at man også selv har høje ambitioner. Og så har det særligt i nogle brancher en betydning at kunne trække på sine forældres netværk. I det hele taget ser det ud til, at middelklassebarnets fordele slår særligt igennem i nogle brancher – og mere blandt mænd end blandt kvinder,” fortæller David Reimer.

Han henviser til en sociologisk undersøgelse af sammenhængen mellem baggrund og indkomst blandt kandidater fra jura, erhvervsøkonomi, ingeniørvidenskab og medicin. Her viste det sig, at forskellen på indkomst var størst blandt mandlige jurister. De bedst stillede tjente her 12-17 procent mere om året end mandlige jurister fra arbejderfamilier.

Blandt økonomer og ingeniører var forskel-

»Det er særligt ved overgange i uddannelsessystemet, at uligheden kommer frem. Her vælger de, der kommer fra de privilegerede hjem, i højere grad uddannelse til – også selv om de ikke har de bedste karakterer«

David Reimer

len for mænd omtrent det halve, og blandt mandlige læger og kvindelige kandidater på alle fire uddannelser var der ingen bemærkelsesværdige forskelle.

Privilegerede vælger uddannelse til

Kigger man på den nyeste PISA-undersøgelse ligger Danmark lidt over gennemsnittet, når det handler om at skabe lighed i uddannelsessystemet. Det sætter Danmark på linje med blandt andet USA. Selv om David Reimer mener, at det er utopi at skabe et uddannelsessystem med 100 procent lighed, mener han, at der er nogle områder, vi skal være særligt opmærksomme på, hvis vi ikke vil øge uligheden:

”Det er særligt ved overgange i uddannelsessystemet, at uligheden kommer frem. Her vælger de, der kommer fra de privilegerede hjem, i højere grad uddannelse til – også selv om de ikke har de bedste karakterer. Det gør sig både gældende efter folkeskolen og efter gymnasiet. Bedre vejledning ved disse overgange kunne gøre en forskel. Måske sidder der en dygtig elev fra et ikke så velstillet hjem, der skal have et ekstra skub for at vælge gymnasiet eller den akademiske uddannelse til,” siger David Reimer og fremhæver, at det i forhold til lighed er godt, at vi i det danske skolesystem først har en overgang efter 9. klasse.

Han peger desuden på, at skærpede adgangskrav – for eksempel til gymnasier – er noget af det, der kan bidrage til at skabe endnu større ulighed:

”Vi ved, at børn, der kommer fra boglige hjem, har bedre karakterer, så skærpede krav vil ramme skævt. Ud fra et meritokratiske perspektiv kan det selvfølgelig være ok, men ud fra et lighedsperspektiv er det en

dårlig idé. Ydermere tales der i øjeblikket om at indføre interviews i forbindelse med optag på gymnasierne. Det vil betyde, at også andre faktorer end de faglige kommer i spil – nemlig den måde man taler på, og den måde man forbereder sig på. Her vil de bedrestillede forældre kunne støtte langt bedre end de mindre privilegerede,” siger David Reimer.

Selv om der er udfordringer i vores nuværende optagelsessystem, mener han ikke, at der findes et system, der er bedre til at mindske uligheden i adgangen til uddannelser.

”Man kan selvfølgelig lave en slags positiv diskriminering, hvor man indfører en karakterbonus for elever med lav forældreindkomst eller bestemt indvandrerbaggrund, men vi ved fra USA, at den slags positive særbehandling kan skabe andre problemer.”

Handler om gode kandidater

Heller ikke Kristian Bernt Karlson mener, at træerne vokser ind i himlen, når det handler om at skabe et lige uddannelsessystem.

”Vi har en høj uddannelsesmobilitet i Danmark, vi har formået at give de fattigste et ret stort løft i uddannelsessystemet – og spørgsmålet er, om det kan blive mere lige med det samfund, vi har.”

Han peger på, at det ud fra to perspektiver er vigtigt at stræbe efter mest mulig lighed i uddannelse:

”Herhjemme har det handlet meget om den moralske dimension. Det korte argument er her, at vi ikke selv vælger vores forældre – og derfor ikke skal stå til ansvar for dem og deres valg. Men der er også et perspektiv, der handler om, at vi får dårligere kandidater ud på arbejdsmarkedet, hvis vi får flere middelklassebørn med dårlige evner end arbejderklassebørn med gode evner gennem uddannelsessystemet.” ■

KRISTIAN BERNT KARLSON er lektor på Sociologisk Institut på KU. Han forsker blandt andet i social arv i uddannelse, social mobilitet, kvantitative metoder og sociologisk metodologi.

DAVID REIMER er professor MSO på DPU, Aarhus Universitet, og forsker blandt andet i uddannelse og ulighed. Han underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk sociologi